

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

פר' ויגש תשפ"א | גליון מס' 219

הדברים נמסרו ביום ו' עש"ק פר' מקץ, ג' טבת, זאת-חנכה תשפ"א

עשן בתענית

האם מותר בתענית לטעום דבר-מאכל ולפולטו? | האם עישון סיגריה נחשב כטעימה, או פחות מכך? | המעשן בתענית, האם מותר ביום-טוב? הגדרת עישון ביום-טוב: אוכל-נפש, או הנאת-נפש? | החילוק בין צום תשעה-באב לשאר הצומות | האם מותר ללכת לטיול ולצאת להתאוורר בתשעה-באב? | האם נכון לפסוק על-פי חלום? | הסכנה בעישון וחובת ההימנעות ממנה

עישון סיגריות. אך באמת אין דבריו מוכרחים, כי לא מיבעיא לסברת רוב הראשונים שמתירים טעימה בכל תענית ציבור (חוץ מתשעה באב), וכדבריהם פסק מרן שקבלנו הוראותיו, שבודאי שאין לאסור עישון סיגריות בתענית ציבור, אלא אפילו להרמ"א יש מקום לחלק בין הטועם דבר מאכל בפיו ונהנה ממנו אף על פי שחוזר ופולטו, לבין עישון סיגריות שאינו אלא שואף עשן בעלמא לתוך פיו, ועוד שגורם לו נזק בגופו, וכמו שכתבו כיוצא בזה התוספות (עבודה זרה סו ע"ב).

ואמנם המגן אברהם (סי' רי סק"ט) תמה למה אין מברכים ברכת הנהנין על העישון, שאפשר לדמותו לריח טוב שטעון ברכה, והרי הגוף נהנה גם מעישון, שהרבה בני אדם שבעים מהעישון כאילו אכלו ושתו. אולם הגאון רבי יהודה עייאש בספרו מטה יהודה (סי' רי) כתב שאין בו שום דבר של ממש כדי שיחשב כאכילה, שאינו אלא עשן בעלמא ומזיק. ובשו"ת עמודי אור (סי' כט) כתב שידוע שבכל ספרי הרפואה מזהירים שלא ירגיל אדם עצמו בעישון סיגריות, כי מזיק לבריאות. ומכל שכן בזמנינו שהוברר הדבר מעל לכל ספק שהעישון מסוכן לבריאות האדם. והרי מבואר בגמרא (ברכות לה ע"ב) ובשולחן ערוך (סי' רב ס"ד) שאין לברך על דבר מאכל שמזיק לאדם, וכל שכן עישון שאין לו דמיון לטעימת אוכל. וממילא גם בתענית ציבור יש להתיר לעשן, שהוא גרוע מטעימת מאכל. וזה אף לדעת הרמ"א שטעימה אסורה, מ"מ עישון מותר, ולדעת מרן השו"ע שבכל התעניות - חוץ מת"ב ויוה"כ - בלא"ה מותר לטעום, ודאי שעישון לא גרע מזה.

הנאת-נפש ביום טוב

עוד כתב מרן החב"ב בשו"ת בשיורי כנסת הגדולה (סי' תקסז) שהנהגים היתר בעישון הסיגריות ביום טוב ובתענית, סותרים את עצמם, שכיון שהם מתירים לעצמם לעשן ביום טוב, צריך לומר שהם סוברים שהוא בכלל מלאכת אוכל נפש, שמותרת ביום טוב, ואם כן מטעם זה היה להם לאסור העישון בתענית, שהרי הוא כאכילה ושתיה. ואם הם סוברים שהעישון בתענית מותר מפני שאינו אלא הנאה, והנאה לא קיבלו עליהם, אם כן איך מעשנים ביום טוב, והרי אינו צורך אוכל נפש. אולם אין זו סתירה, שהרי כתב רבינו אליעזר ממיץ בספר יראים (סי' קיג) שאע"פ שלגבי יום-טוב נאמר 'אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם', לאו דוקא אוכל-נפש ממש הותר ביום טוב, אלא גם הנאה מותרת, ואמרו חז"ל (פסחים כא ע"ב): כל מקום שנאמר 'לא יאכל', 'לא תאכל', 'לא תאכלו' - אחד איסור אכילה

שאלה: האם מותר לעשן סיגריות בימי תענית-ציבור, כמו עשרה בטבת, י"ז בתמוז, וכן בתשעה באב?

טעימה בצום

תשובה: בגמרא (ברכות דף יד ע"א) שאלו את רבי אמר: השרוי בתענית, האם מותר לטעום? האם רק איסור אכילה ושתיה קיבל עליו, ואין טעימה בכלל זה, או שמא איסור הנאה קיבל עליו שלא ליהנות, והרי על כל פנים נהנה בטעימה. אמר להם: טועם ואין בכך כלום, כיון שקיבל עליו איסור אכילה ושתיה, אך לא איסור הנאה, ואין בהנאת טעימה כלום. ומוסיפה הגמרא: "ועד כמה? עד שיעור רביעית".

חילוק בין התעניות

ונחלקו הראשונים אם דין זה שרשאים לטעום בתענית נאמר לגבי תענית יחיד, כתענית ביום פטירת אב ואם, או שזה נאמר גם לגבי תענית ציבור, שכל הציבור מתענים, כמו עשרה בטבת, י"ז בתמוז, תשעה באב. התוספות כתבו שמלשון הגמרא משמע שדוקא תענית יחיד שקיבל עליו תענית, אבל בתעניות הכתובים בדברי קבלה, 'צום הרביעי וצום החמישי', אף טעימה אסור, שזה חמור יותר. אך רב שריא גאון (בשו"ת הגאונים, שערי תשובה סי' שכד) כתב שבכל תענית ציבור מותר לטעום, וכמו בתענית יחיד. וכן המאירי (ברכות שם) הביא שמקצת גאוני ספרד לא הקילו בכך אלא בתענית יחיד, אבל בתענית ציבור לא, אך אינו רואה הפרש בין זה לזה ובשניהם מותר.

הרא"ש (פ"ק דתענית סי' טו) כתב בשם הנשיא רבינו יהודה אלברצלוני, שבכל תענית ציבור מותר לטעום, חוץ מתשעה באב ויום הכיפורים, וביאר בספר האשכול (ח"ב עמ' א) משום שבתשעה באב ויום הכיפורים כל הנאה אסורה, שהרי אפילו להושיט אצבעו במים, כדי להינות, אסור, ולכן גם טעימה שהיא הנאה, אסור. אך בשאר צומות, כגון שבעה עשר בתמוז, הנאה מותרת, ולכן מותר לטעום. וכן פסק מרן בשולחן ערוך (סי' תקסז ס"א): השרוי בתענית יכול לטעום עד כדי רביעית, ובלבד שיפלוט. וביום-הכפורים ובתשעה-באב אסור. וכתב הרמ"א שיש מחמירים בכל תענית ציבור וכן נוהגים.

האם עישון נחשב כטעימה?

מרן החב"ב [רבי חיים בן יוסף בנבנישתי] בספרו כנסת הגדולה (סי' תקסז) למד מדברי הרמ"א שיש לאסור עישון סיגריות בכל תענית ציבור, שכשם שאסור לטעום בתענית ציבור אפילו פולטו, כן לגבי

ואחד איסור הנאה משמע, והוא הדין כאן, שהרי נאמר 'אשר יאכל לכל נפש', ואף הנאה במשמע, ולכן מותר לעשן ביו"ט כי יש בזה הנאה. וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה (ביצה כא ע"ב) שהטעם שמוותר לעשות מדורה להתחמם כנגדה ביום-טוב, משום שנאמר 'אך אשר יאכל לכל נפש', ובכלל זה כל הנאות הגוף. וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א והריטב"א (שבת לט ע"ב), וכן בארחות חיים (הלכות יום טוב אות יד) שלא דוקא אוכל-נפש מותר אלא גם הנאת נפש.

ועל כן כיון שיש הנאה למעשנים ביום-טוב, אף שאין זו אכילה ושתייה ממש, מותרת ביום טוב. והגאון רבי ישמעאל הכהן בשו"ת זרע אמת (ח"א סי' עג) כתב שהרי הלכה רווחת כדעת בית הלל (ביצה יב ע"א) שמתוך שהותרה הבערה לצורך, הותרה גם שלא לצורך, אלא דבעינן צורך קצת, וכמו שכתבו התוספות והפוסקים, וודאי שיש צורך קצת בעישון הסיגריות ביום טוב לרגילים בו. וממילא אין זה סתירה למה שנוהגים בו היתר גם בתענית. וכ"כ מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקסז) בשם זקנו הגאון רבי אברהם אזולאי, בעל חסד לאברהם, שאף בתעניות ציבור הכתובים בדברי קבלה, מותר לעשן סיגריות, שכן התיירו גדולי המורים, וכן פשט המנהג.

עישון בתשעה באב

אולם לענין עישון בתשעה באב, הדין שונה, וכמו שכתב בשו"ת כנסת הגדולה (סי' תקסז), שאסור לכל הדעות, והוסיף עוד (סי' תקנא) הגהות בית יוסף אות כא) שמעשה בא לידו באחד שעישן סיגריה בתשעה באב, ונידה אותו על כך. וכן בשו"ת דרכי נועם (או"ח סוף סי' ט) כתב שעל כל פנים בתשעה באב ראוי להימנע מעישון סיגריות, משום חומרו ואבלו של יום, ובכדי שלא יסיח דעתו מן האבל, וכדרך שאמרו (תענית לא ע"א, ובשולחן ערוך סי' תקנ"ד ס"א) שאסור ללמוד בדברי תורה בתשעה באב, כדי שלא יסיח דעתו מן האבלות, אלא ילמד בדברים המצערין בלבד. וכן כתב בספר בני חיי (סי' תקסז) בשם הגאון רבי משה בן חביב, שנקיי הדעת שבירושלים נוהגים שלא לעשן בתשעה באב מפני אבלו של יום. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקסז) שיש נוהגים לא לעשן בתשעה באב.

גם הגאון יעב"ץ בסידור בית יעקב הביא דברי הכנה"ג שאסר עישון סיגריות בתשעה באב ועשה נידוי על כך, וכתב שהדין עמו, דלא גרע מטיול בשוק והסחת הדעת מאבילות. על כן מי שהולך לכותל המערבי בתשעה באב, צריך לדעת באמת לצורך מה הוא הולך לשם. אם הולך להתפלל, תבוא עליו ברכה, אך אם הולך לטייל ולהתאוורר, אסור, כי אין להסיח דעת מן ההאבלות. והוסיף היעב"ץ שכן נהג אביו הגאון החכם צבי למחות ולענוש העובר ומעשן במזיד. ומכל מקום אם אינו מתכוין לתענוג אלא לצורך קצת, כגון לסייע לפעילות המעיים, ועושה כן בצניעא, במקום שאין רואים, מותר, וכל שכן בליל תשעה באב שיש להקל יותר בזה, והוסיף: ועל זה סמכתי ועשיתי מעשה בעצמי להקל בלילה כשהוצרכתי לכך וכו', ולאחרים יש להקל גם ביום, שאין זה חמור מרחיצה וסיכה שאינה של תענוג שמותר.

גם במאורי אור (חלק עוד למועד הלכות פסח סימן תעז, דף לא ע"א) כתב שיש שאסר העישון בתענית-ציבור וביום-טוב כאחד דהוי תרתי דסתרי, וכתב שהם דברים בדויים ולשחוק יחשב, מלבד בתשעה באב בעת הקינות בבית-הכנסת שצריך להחמיר לגמרי, ובשאר היום הרוצה כן לבריאות הגוף יעשן בצניעא, אבל מה שכתבו לנדות המעשן בתשעה באב, מי נתן מקל ורצועה בידו לנדות על דבר שאינו כלום, ואולי במדינתו היו יושבים בבית הכנסת כל היום כולו, ולכן

החמיר. ומכל מקום מי ביקש זאת מיזו, והבו דלא להוסיף עלה, כי הטפל משכח העיקר מן ההמון, וכשמחמירים בקל - מקילים בחמור. גם בשו"ת זכר יהוסף - להג"ר יוסף זכריה שטרן (סי' קצה) כתב להעיר על דברי הכנה"ג, שריבוי חומרות כיוצא באלו שאינם לסייג ולגדר, אדרבה גורמים לגרוע מהדברים המחוייבים מן הדין, ואפשר שהכנה"ג שהחמיר בזה הוא רק להוראת שעה, בקעה מצא וגדר בה גדר, כי בדורו של הכנה"ג רבים נכשלו וטעו והלכו אחרי ש"צ שחשבוהו למשיח, ועל פיו ביטלו לגמרי צום י"ז בתמוז, ולאחר מכן גם צום תשעה באב, כי האמינו לשוא שהגיע זמן הגאולה, ונהפכו צומות אלה לימי ששון ושמחה, וכשעמד בפרץ כנגדם הגאון רבי אהרן לפפא, בעל ספר 'בני אהרן', שהיה אז רבה של איזמיר בטורקיה, עמד ש"צ והדיחו מכהונתו, ובמקומו מינה את הגאון בעל 'כנסת הגדולה' (כמובא בספר ציצת נובל צ"ב). ולכן בשנה שלאחר מכן, לאחר שנגלה קלונו של ש"צ, החמיר הגאון הכנה"ג בכל התעניות ביתר שאת ויתר עוז, למיגדר מילתא, ולהוציא מלבם של צדוקים התועים בשווא אחר ש"צ. אך מעיקר הדין העישון מותר גם בתשעה באב. וכ"כ הגאון מבוטשאטש באשל אברהם (סי' תקסז) שיש להתיר עישון בתעניות ציבור, ואין שום לפקפק על הנוהגים היתר בדבר.

פסיקה על פי חלום

מרן החיד"א במחזיק ברכה (סי' רי"ג ס"ג) הביא מכת"י זקנו הגאון רבי יצחק אזולאי, בנו של ה'חסד לאברהם', שאחר פטירת הרב הגדול רבי שבתי פולאסטרו, גאב"ד חברון, חלם שהיה משיבוע את הרב הנ"ל בשם ה' לאמר לו מה אומרים בשמים על שתיית הטבק (-עישון סיגריות), והשיב לו שהמעשן ביום טוב - מנדים אותו, ובתשעה באב - מקללים אותו. אך בכגון זה אמרו חז"ל (הוריות יג ע"ב) אפילו על חלומו של רבי מאיר: "דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין". וכל שכן שאין לפסוק הלכה על פי חלום, וכמו שאמרו (סנהדרין ל ע"א): הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו, ובא בעל החלום ואמר לו, כך וכך הם, במקום פלוני הם, של מעשר שני הם, וראה שאכן כך זה היה מעשה, אמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ויכול להוציא המעות לחולין. וכ"כ בשו"ת הרשב"ץ (ח"ב סי' קנט) שאין להורות לאחרים על פי דברי חלומות. ובאור זרוע (פ"ב דע"ז סי' ה) הביא שרבינו אפרים התיר הלכה למעשה דג שקורים בורביטא, ואמרו לו בחלום שהתיר שרצים, וחזר בו מהוראתו. ותמה עליו בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת י"ד סי' ל) למה חזר בו, שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ודג זה כשר, ומעולם לא שמענו להוכיח דין על פי חלום, ואף שרבינו אפרים חסיד גדול היה וחשש לחלומו, אנו אין חוששים לכך, וכן בענין החלום על המעשן בתענית, דברי חלומות שווא ידברו.

ההלכה בתענית והזהירות בכל השנה

מעיקר הדין מותר לעשן סיגריות בכל תעניות ציבור, ואפילו בתשעה באב, ומכל מקום ראוי להחמיר בתשעה באב דוקא, ולהימנע מעישון לשם תענוג, ובייחוד יש להחמיר בעת קריאת איכה וקינות בבית הכנסת, אבל לצורך קצת, כגון למי שרגיל מאוד בעישון ויש לו צער גדול במניעתו, יש להתיר לו לעשן בתשעה באב בצניעא. אולם מה טוב ומה נעים להימנע כליל מעישון סיגריות בכל ימות השנה, לאחר שנתפרסם ברבים שלפי דעת גדולי הרפואה והמדע בזמנינו, העישון מזיק ומסוכן מאוד, ועלול להביא למחלות נוראות ולסכך בריאותו של האדם. שומר נפשו ירחק מהם, וכבר הזהירה התורה 'ונשמרתם מאוד לנפשותיכם', ושומע לנו ישכון בטח.